

„EPOPEEA SUDULUI”

Prozatorul Gheorghe Matcin a debutat cu povestiri, găzduite cu generozitate de revista *Viața Basarabiei* (nr. 3-4, 2006), autorul anunțând atunci că finisează o lucrare* de proporții în care descrie destinul complex al unor trăitori din sudul Basarabiei. Chiar primele povestiri făceau proba profesionalismului unui autor care s-a aplecat cu seriozitate asupra cuvântului, un autor care cultivă în aparentă stilul „retro”, dar modern ca expresie, subtil în nuanțe și semitonuri, un autor care știe a construi subiecte, a crea situații și a le urmări narativ și stilistic.

Romanul *Vâltoarea* (Editura *Pontos*, 2007, Chișinău), supranumit de prefațatorul Ion Druță „Epopée a Sudului”, prezintă o ficțiune realistă care așează în structuri narrative complexe destinul unor oameni ai locului, în temei lucrătorii ai pământului, mocani, târgoveți, cu preocupările lor de zi cu zi, cu frământările sufletești, dar mai ales, pune în lumină un timp și o realitate despre care în literatura română din Basarabia s-a scris cu mari și regretabile abateri de la realitatea concretă a acelor vremuri. Aflăm în canavaua romanului, așadar, o realitate despre care mai mult s-a tăcut sau a fost în cea mai mare parte falsificată. Este realitatea unei epoci pe care prozatorul Gheorghe Matcin ne-o reprezintă în lumină adevărului, obiectiv, cu responsabilitate față de totul ce a fost să se întâmple cu neamul românesc din această parte de țară. Fiind și domnia sa un copil al sudului, dar mai ales studiind cu minuțiozitate viața, realitățile, obiceiurile, întâmplările, totul de ce au avut parte protagoniștii, prozatorul a trăit la temperatura simțirii și a înțelegerii obiective a materialului de viață, încercând să individualizeze, să concretizeze destine ce au rezistat, deși uneori cu sentimente de resemnare, vâltorilor vieții, croindu-și cu onestitate un drum sigur și depășind pe parcurs intemperii. Eroii săi nu sunt niște învinși, chiar dacă istoria le-a pregătit surprize dintre cele mai tragice. Protagoniștii luptă și înving, susținuți de un crez și o moralitate puternice, considerate de ei principalul pilon al existenței.

Această lucrare – romanul *Vâltoarea*, după cum arătam ceva mai devreme, a fost posibilă datorită climatului moral și social de libertate individuală pentru care scriitorii s-au ridicat pe baricade și pe care-l apără și în prezent. Însuflețit de primele izbânzii literare, Gheorghe Matcin lucrează în prezent asupra unui nou roman, dar mai are definitivată o carte de povestiri și nuvele. Locuind la țară, printre eroii prozelor sale, scriitorul susține că viața din provincie își are farmecul și caracteristicile ei și pentru un creator de literatură care și-a legat destinul de baștină este o datorie să cunoască viața oamenilor atât

pe dinafară, cât și pe dinăuntru... Prozatorul nu copiaza viața. El naște chipuri, situații, relații fiindcă vine din mijlocul lor, își pune protagoniștii față-n față cu realitățile vremii, urmărindu-le evoluția psihologică, socială, morală. Gheorghe Matcin are darul de a povesti – una din condițiile importante în orice structură romanească. Romanul probează o vână narativă originală, neîntâlnită în proza basarabeiană. Construcția romanească este o țesătură „stufoasă” (vorba șui Ion Druță) de secvențe existențiale care se intersectează destul de des, dramele sufletești și umane sunt complexe, ele zugrăvesc sufletul neamului, felul lui de a fi, de a activa, de a lupta și a învinge. Protagoniștii sunt niște indivizi însemnați de istorie, oameni care nu caută confortul, dimpotrivă, își asumă destinul, cultivându-și cinstea, virtuțile, sentimentul de participare la istorie; dragostea lor este luminată de fiorul tulburător și înălțător al frumuseții sufletești și morale.

Autorul, eliberat cu desăvârșire de „aparențe și partinități confuze”, dar mai ales de „noile teze și cenzuri, de etalonul *est-etic* aplicat abuziv și fără nuanță” (Irina Petraș), își scrie romanul într-o cheie tradiționalistă, împletind ficțiunea cu istoria, fiecare dintre aceste particularități având autonomie, inventariind cu obiectivitate și în spiritul adevărului momente esențiale de viață. Chiar din primele capitole suntem surprinși de predilecția autorului pentru epic, dar și pentru a răsturna ideile preconceptuate despre structurile statale din perioada interbelică, moment apreciat și de prefațatorul romanului, mai ales că și Ion Druță, la vremea sa, a fost tentat să acopere anumite capitole albe ale istoriei basarabenilor, deși a făcut-o mai mult prin anumite sugestii, fără a nuanța sau a spune adevărul până la capăt. Firește, nu mi-am pus scopul de a contrapune aceste două personalități. Există o doză de risc pentru toți acei care ar încerca o paralelă între scrierile lor. Avem în vedere o paralelă între romanul *Vâltoarea* de Gheorghe Matcin și fundamentala lucrare *Povara bunătății noastre* a lui Ion Druță. Am parcurs ambele scrieri cu atenție, mai ales ținând cont de faptul că *Povara bunătății noastre* dă măsură întregii creații drutiene. Pe marginea acestei opere literare s-au pronunțat de-a lungul deceniilor nenumărați critici literari nu numai din spațiul românesc, dar și din alte părți... Ca și lucrarea lui Ion Druță, romanul *Vâltoarea* este complex, include numeroase personaje (aproape două sute) pe care autorul le antrenează în evenimente ce s-au desfășurat în perioada dintre cele două războaie, timp în care Basarabia, înstrăinată peste o sută de ani de către ocupația țaristă, revine la matricea sa – România. Autorul descrie situația băștinașilor din sudul Basarabiei, această babilonie de neamuri, graiuri, obiceiuri și tradiții care-și făceau un rost muncind pământul, pescuind, mocănind

*Gheorghe Matcin, *Vâltoarea*, Chișinău, Editura *Pontos*, 2007.

sau cultivând vița de vie. Nutrind o deosebită prețuire pentru opera lui Ion Druță, autorul *Vâltorii* încearcă o aliniere de suflet cu acest mare prozator. Zic aceasta, deoarece la lectură simțim germenele unor afinități, mai ales în descrierea armoniei naturii, în psihologism, în sondarea aspectelor ființiale, în configurarea personajelor (cu predilecție a celor feminine). Punctul de întâlnire al celor doi scriitori este mai vizibil, mai concret în descrierea evenimentelor, în similaritatea poeziei, în atitudinea personală față de destinele protagoniștilor, în nuanțarea stărilor de suflet și de spirit. Rilke nota în una din scrisorile sale către un tânăr poet: „Cercetați cauza ce vă îndeamnă să scrieți, cercetați dacă aceasta își întinde rădăcinile până în locul cel mai adânc al inimii, recunoașteți față de dumneavoastră de-ar trebui să muriți dacă vi s-ar interzice să scrieți. Asta, mai cu seamă: întrebați-vă în ora cea mai de taină a nopții: trebuie să scriu? Răscoliti-vă după un răspuns adânc. Și dacă ar fi să sune a încuviințare, dacă aveți voie să întâmpinați această întrebare cu un simplu și răspicat „trebuie” atunci clădiți-vă viața după această necesitate” (Rainer Maria Rilke, *Scrisori către un tânăr poet*).

Gheorghe Matcin, inconștient poate, a urmat acest deziderat (presupun că nu cunoștea pe atunci *Scrisorile...* lui Rilke), încercând să-și clădească existența conform necesității sale sufletești. Absolvind Universitatea de Stat, este impus de către autoritățile centrale să se angajeze în serviciu la o depărtare nu mai puțin de două sute de kilometri de capitală. Tânărul specialist alege baștina, raionul Cahul. Este repartizat în satul natal, Tătăraști, unde activează în calitate de profesor de limba franceză, apoi de limba și literatura română. Pe parcursul anilor, viitorul scriitor asimilează experiența înaintașilor, dar mai ales ceea ce îi oferă cotidianul. Vine un timp când simte nevoia de a începe marele travaliu, adică de a așterne pe hârtie totul ce a asimilat, a acumulat pe parcurs de ani. „O operă de artă este bună dacă a apărut din necesitate”, mai susține Rilke. Autorul nostru trece toate evenimentele prin lacrima sufletului, obținând stalactitele mult visate. Înțelege pe parcursul scrierii acestei lucrări că îndrăzneala sa vine dintr-o necesitate de a vorbi despre niște lucruri și despre niște oameni, vine dintr-o durere neogoiță, mai ales gândindu-se că despre perioada respectivă din istoria noastră au fost scrise multe neadevăruri, iar ele, aceste neadevăruri, dor. Scriitorul încearcă să reabiliteze adevărul, mai ales cel despre jandarmii și structurile statale formate de frații veniți de peste Prut. Protagonistul epopeii – Avram Mihai – este personajul care reabilitează prin atitudinea sa, prin comportamentul uman, prin loialitate, bunătate și înțelegere, dar mai ales prin faptul că își află aici, în Basarabia, fericirea personală, reabilitează, ziceam, figura reprezentantului puterii locale, blamată, criticată, zugrăvită în mod tendențios și considerată nemeritat drept „dușman al moldovenilor” în literatura basarabeană scrisă în perioada sovietică. Prin acest personaj care apropie „printr-o rubedenie de sânge cele două maluri ale Prutului” (vorba lui Ion Druță) și rămâne aici să împartă deopotrivă bucuriile și necazurile acestei părți de țară, Gheorghe Matcin vorbește despre toți românii sosiți în Basarabia

în acele vremuri tulbure, nesigure pentru a ajuta frații să-și creeze un nou destin.

Linia centrală de subiect este, firește, cea a lui Avram Mihai și a familiei sale. Trimis în Basarabia în calitate de șef al postului de jandarmi, Avram descoperă treptat un univers pe care-l îndrăgește, mai mult chiar, îi devine apropiat și scump. El participă din plin și cu toată ardoarea sufletească la făurirea unui viitor liber, trecând împreună cu sătenii prin vârtoarea evenimentelor. Prozatorul dezvăluie calitățile umane ale personajului, bunătatea, îngăduința depozitată în firidele sufletului său, pe care o revarsă cu generozitate asupra oamenilor printre care trăiește și muncește. Este partea esențială a comportării, a atitudinii sale – *umanismul*, pe care autorul îl pune în antiteză cu tot ce s-a scris în perioada sovietică despre șefii de post, jandarmii și alte cadre necesare restabilirii unei orânduiri democratice și a unei vieți demne. Avram Mihai îmbrățișează pe parcurs și alte funcții la care este înaintat de administrația județeană: factor postal, pădurar, primar, în fiecare din aceste funcții făcând dovada unui om la locul lui, dar și demonstrând calități umane în relațiile cu oamenii. Autorul individualizează personajul, îl pune în situații complicate când i se cere să ia decizii care să restabilească un echilibru într-o situație sau alta.

Romanul *Vârtoarea* mai cuprinde și alte linii de subiect, cum sunt, bunăoară, cea a familiei lui Gheorghe Sorescu, un personaj de o profundă integritate sufletească în raporturile sale cu sătenii, cea a învățătorului de la Cicureni Dumitru Măcin, personalitate care a învins prin rezistență, luciditate, dar mai ales prin voința și curajul de a apăra adevărul autoritățile sovietice care încercau să-i aducă învinuiri fabricate pentru a-l trimite în gulagul sovietic.

Scriitorul Gheorghe Matcin vorbește, așadar, despre lucruri interzise altădată, exilate din viața noastră, rămase doar în conștiință. Încearcă prin acest roman, dar mai ales prin acest personaj, Avram Mihai, o operațiune reparatorie, adică reface o legătură vitală și de conștiință cu sursele esențiale ale neamului. Timpul și faptele bune de care s-a uitat intenționat în perioada comunist-sovietică nu pot fi neglijate. Gheorghe Matcin își asumă îndrăzneala și responsabilitatea de a readuce în circuitul prezent aceste adevăruri, totodată, își mai asumă cu toată luciditatea și calitatea de a fi adevărat român, dar și curajul de a dezvălui apocalipsa lăuntrică, individuală a protagoniștilor. Așa cum viața omului se compune din situații, precum materia din atomi, dacă-l parafrazăm pe Ortega y Gasset, prozatorul descrie aceste situații la temperatura adevărului. De fapt, suntem cu toții ceea ce trăim, sau, mai bine zis, ceea ce am trăit. Omul caută întotdeauna o orientare radicală în viața lui. Magda Cârneci nota într-un eseu că dilema majoră de azi pentru un scriitor este „a împăca „drumul secret ce duce înăuntru” (Novalis) cu calea cea largă a angajării în lumea exterioară”. Gheorghe Matcin vede realitatea cu ochii dragostei. Poate de aceea „apocalipsa lăuntrică”, nevăzută cu ochii lumii, se topește, se diluează în viața adevărată, pe care scriitorul o dezvăluie până în subtilități, cu emoție, dar și cu trăire intensă. Lecturând și meditând pe marginea romanului *Vârtoarea* de Gheorghe Matcin, mi-am amintit de un alt literat de mare perspectivă la ora absolvirii Universității

de Stat (începutul anilor 70 ai secolului trecut), pe nume Gheorghe Poștaru, care, de asemenea, a fost nevoit să se retragă la țară și să profeseze la o școală sătească. Era pe atunci o speranță a tinerei literaturi, așteptam cu toții apariția volumului său de poeme... N-a fost însă să se întâmple. Vreau să cred că Gheorghe Poștaru, asemenea lui Gheorghe Matcin, va găsi forțe să depășească emoțiile, dar și modestia ce l-a caracterizat mereu și se va apropia de o editură...

Firește, condiția scriitorului român din Basarabia în anii de comunism a fost destul de precară. Obligați să scrie după comanda politică, adică să urmeze metoda realismului socialist, neavând altă alternativă, mulți scriitori și-au oferit ei înșiși serviciile pentru a contribui la „consolidarea unui sistem fără istorie”. Cu atât mai importantă este astăzi apariția romanului *Vâltoarea* de Gheorghe Matcin, roman care vine să destrame, să anihileze o minciună promovată timp de jumătate de secol la nivel de stat. Criticul Ion Simuț nota în *România literară*, nr. 43 din 2004: „Basarabia nu există în sine, prin sine și pentru sine (iertată să-mi fie prețiozitatea filosofică a

formulării unui deziderat); sau, mai bine zis, nu ar trebui să existe în sine, ca simplă mândrie a unei identități naționale, când ea este, de fapt, doar o secvență dintr-o identitate națională românească mult mai largă și mai complexă...”. Anume în acest context, adică al anihilării unei epoci istorice construită pe neadevăr, pe minciună își concepe romanul scriitorul Gheorghe Matcin. Eroi săi dezmint de la primele și până la ultimele pagini minciuna vehiculată de către regimul comunist despre existența a două limbi, a două istorii și, implicit, a două popoare. Protagonistul romanului, Avram Mihai, prin atitudinea sa frățească, prin spiritul său de conviețuire, prin demnitatea sa de cetățean rămâne un învingător, chiar dacă unii consăteni pe care i-a ocrotit, i-a ajutat în clipe grele l-au trădat, depunând mărturii false pentru a fi arestat și trimis în lagărele staliniste. Rămâne, deci, un învingător, deoarece ideile lui nobile vor fi promovate, susținute mai departe de copii și nepoți. Iar cât privește afirmația lui Ion Druță că romanul *Vâltoarea* de Gheorghe Matcin este o *Epopoeie a Sudului* – să-i dăm dreptate prefăcătorului: da, este cu adevărat...